

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE VIRTUAL ASSETS CIRCULATION: THEORETICAL ASPECT

Цукан С.В., аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції
та конституційного права

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Вивчення принципів права не втрачає своєї актуальності та постійно знаходиться в центрі уваги правових досліджень науковців. Разом з цим, аналіз існуючих наукових джерел, дає підстави стверджувати про відсутність наукових праць, що стосуються теоретичних досліджень власне принципів державного регулювання обороту віртуальних активів, які стали викликом для регуляторних систем національних економік. Це зумовлює необхідність проведення загальнотеоретичного комплексного аналізу принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

У статті проаналізовано досвід іноземних країн щодо регулювання зазначених активів, на підставі якого визначено, що єдиного загальносвітового консенсусу щодо регулювання віртуальних активів на нормативно-правовому рівні немає, однак процес законодавчого визначення правового статусу та правил обігу у багатьох країнах світу триває активно.

Окреслено визначення поняття «віртуальний актив», під яким слід розуміти нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, створене із використанням криптографічних засобів, має вартість, економічну цінність та виражене сукупністю даних в електронній формі. Виокремлено співвідношення віртуальних активів та криптовалют як цілого та частини.

Надано дефініцію поняття «принципи державного регулювання віртуальних активів», що розглядаються як норми-ідеї, вихідні положення, що слугують основними засадами правового регулювання та за якими відбувається цілеспрямований вплив на систему взаємодій між всіма учасниками ринку віртуальних активів для підтримки їх рівноваги.

Розглянуто Закон України «Про віртуальні активи» № 2074ІХ від 17.02.2022 року в контексті аналізу статті 14, якою закріплено загальні принципи державного регулювання обороту віртуальних активів. Проведено порівняльно-правовий аналіз таких принципів як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки.

Сформульовано висновок, що законодавче впровадження даних принципів у Законі України «Про віртуальні активи» є вагомим кроком у нормативному врегулюванні правового статусу та порядку обігу віртуальних активів.

Ключові слова: принципи права, закон, державне регулювання, принципи державного регулювання, віртуальні активи.

The study of the principles of law does not lose its relevance and is constantly in the focus of legal research by scholars. At the same time, the analysis of existing scientific sources gives grounds to assert that there are no scientific works relating to theoretical studies of the principles of state regulation of the circulation of virtual assets, which have become a challenge for the regulatory systems of national economies. This necessitates a general theoretical comprehensive analysis of the principles of state regulation of the turnover of virtual assets.

The article analyzes the experience of foreign countries in regulating these assets, and on the basis of this analysis it is determined that there is no single global consensus on the regulation of virtual assets at the regulatory and legal level, but the process of legislative definition of the legal status and rules of circulation in many countries of the world is ongoing.

The article outlines the definition of the concept of «virtual assets», which should be understood as an intangible good which is an object of civil rights, created using cryptographic means, has value, economic value and is expressed by a set of data in electronic form. The article also highlights the correlation between virtual assets and cryptocurrencies as a whole and a part.

The author defines the concept of «principles of state regulation of virtual assets», which are considered as norms-ideas, initial provisions which serve as the basic principles of legal regulation and according to which there is a targeted impact on the system of relations between all participants of the virtual assets market to maintain their balance.

The article examines the Law of Ukraine «On Virtual Assets» № 2074ІХ dated February 17, 2022, in the context of analyzing Article 14 which sets forth the general principles of state regulation of the turnover of virtual assets. A comparative legal analysis of such principles as expediency, adequacy, efficiency, balance, predictability, transparency and consideration of public opinion is carried out.

The article concludes that the legislative implementation of these principles in the Law of Ukraine «On Virtual Assets» is a significant step towards regulating the legal status and procedure for the circulation of virtual assets.

Key words: principles of law, law, state regulation, principles of state regulation, virtual assets.

Розвиток цифрових технологій зумовив численні виклики перед законодавчими та виконавчими органами державної влади. Одним із таких викликів є поява та стрімкий розвиток віртуальних активів, зокрема найпопулярніших із них – криптовалют, що набувають особливостей нових платіжних засобів у XXI столітті.

Не дивлячись на те, що дані активи є інноваційним фінансовим феноменом, багато провідних світових компаній активно їх використовують. Провідні міжнародні платіжні системи Visa та Mastercard висловили позитивне ставлення до ринку криптовалют та підтримали їх використання в ролі засобу платежу у майбутньому [1]. Це свідчить про початок змін у традиційному фінансовому просторі.

8 листопада 2021 р. капіталізація глобального світового ринку криптовалют досягла рекордної позначки в 3,005 трильйонів доларів [2]. У той же час, за даними

Міністерства цифрової трансформації, обіг віртуальних активів в Україні складає 1 мільярд доларів щодня [3]. Маючи такий великий оборот, за даними провідної аналітичної блокчейн-компанії Chainalysis, Україна посіла третє місце в рейтингу глобального індексу використання віртуальних активів у 2022 році [4].

Не дивлячись на масштабність обсягу даного фінансового ринку, права фізичних та юридичних осіб у всьому світі належним чином не захищені, Україна не є винятком. Це в першу чергу спричинено браком регуляторних правових норм та основоположних принципів права, нестача яких викликана дефіцитом наукових досліджень в галузі, насамперед через її коротку історію розвитку, новизну та специфічність. У зв'язку з цим дане питання потребує додаткового дослідження, зокрема, в контексті виокремлення та аналізу принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

Вивчення принципів права не втрачає своєї актуальності на сьогоднішній день та постійно знаходиться у центрі правових досліджень науковців. Проблема розуміння принципів права знайшла належне місце в наукових роботах таких вчених, як: Ю.С. Шемшученко, В.І. Гойман, В.М. Горшенів, А.М. Колодій, М.Ф. Орзіх, С.С. Алексєєв, П.М. Рабінович, М.В. Цвік, А.М. Васильєв, О.В. Зайчук, та інших.

Дослідженню окремих аспектів специфіки державного регулювання віртуальних активів в Україні присвячені роботи таких вчених, як: В.В. Сергієнко, В.М. Логойди, Н.В. Архирейської, В.Д. Іванюк, Г.О. Партин, Є.П. Бондаренка, Н.В. Валенок, Л. М. Акімової, С.М. Попової, Д.М. Дмитренка, К.Ф. Ковальчука, А.Г. Загороднього, В.Ф. Роля, та інших.

Разом з цим, аналіз існуючих наукових джерел дає підстави стверджувати про відсутність наукових праць, що стосуються теоретичних досліджень власне принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

Зазначене вище зумовлює необхідність виокремлення та здійснення загальнотеоретичного комплексного аналізу принципів державного регулювання обороту віртуальних активів та вимог, які складають їх зміст, що разом свідчить про актуальність обраної теми.

Метою статті є формування теоретико-правової характеристики принципів державного регулювання обороту віртуальних активів та виявлення вимог, що визначають їх зміст у процесі правотворчості та правозастосування.

Досвід іноземних країн показує, що загальносвітового, єдиного консенсусу щодо регулювання віртуальних активів на нормативно-правовому рівні немає, хоча процес законодавчого визначення правового статусу та правил обігу на всіх континентах триває активно. Так, Австралія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Венесуела, окремі штати США вважають віртуальні активи фінансовими активами з функцією засобу обігу. У Франції віртуальні активи розглядаються як нематеріальні активи з функціями засобу обігу та платежу. Центрально-Африканська Республіка, Сальвадор, надали віртуальним активам статус платіжного засобу, що є обов'язковим для прийняття усіма суб'єктами, в тому числі державою, по суті оголосили її своєю альтернативною національною валютою. Таїланд, Киргизстан, Бразилія, Куба, Чилі, Аргентина, Гонконг розглядають віртуальні активи, як активи що можуть виконувати функцію засобу обігу або бути об'єктом інвестування, але не визнають за ними функцію засобу платежу. Варто додати, що є країни, в яких на законодавчому рівні проведення операцій з віртуальними активами заборонено: Лаос, Іран, В'єтнам, Еквадор, М'янма, Ліван, Індонезія [5].

Як простежується із вищезазначеного, єдиних підходів, на міжнародному рівні, до нормативного регулювання віртуальних активів немає, кожна держава обирає свій вектор відповідно до національних інтересів.

Україна зробила вагомий внесок у нормативне регулювання правового статусу та порядку обігу віртуальних активів, прийнявши Закон України «Про віртуальні активи» № 2074ІХ від 17.02.2022 року [6]. Слід зауважити, що закон чинності ще не набрав, адже перехідними положеннями передбачено одночасне його набрання чинності із законом, що регулюватиме податкові питання віртуальних активів. Такого нормативно-правового акту парламентом не прийнято, лише зареєстровано проект від 13.03.2022 року №7150 [7].

Відповідно до прийнятого закону, віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Зазначимо, що поняття «віртуальні активи», яке введене у національне законодавство України, а також, що використовується рядом інших країн, не слід плутати з поняттями «криптоактиви», «криптовалюти». Як відзначає А.С. Овчаренко, віртуальні активи не обмежуються

віртуальними валютами (криптовалютами), їх видами є також такі нематеріальні об'єкти як віртуальні товари, віртуальні токени, доменні імена. Відтак, простежується співвідношення віртуальних активів та криптовалюти як цілого і частини. На додаток до законодавчого визначення, А.С. Овчаренко надає наступну дефініцію поняття «віртуальний актив» – актив в електронній формі, створений із використанням криптографічних засобів, який існує у вигляді цифрового програмного коду і не має фізичної форми, право власності на яке засвідчується шляхом внесення цифрових записів до реєстру цифрових транзакцій і має економічну цінність [8].

Спіраючись на вищезазначені визначення, під віртуальним активом слід розуміти нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, створене із використанням криптографічних засобів, має вартість, економічну цінність та виражене сукупністю даних в електронній формі.

Сформувавши визначення поняття віртуальних активів необхідно додати, що позитивний досвід державного регулювання свідчить, що ефективна реалізація фінансового сектору економіки досягається тоді, коли система державного регулювання формується на основі реалізації певних принципів. Принципи державного регулювання слугують надійними та чіткими юридичними орієнтирами, які спрямовують діяльність правозастосовчих органів. Їх дотримання забезпечує необхідну диференціацію правового регулювання, гарантує неприпустимість порушення законності, стабільність юридичної практики, послідовне утвердження соціальної справедливості, сприяє підвищенню ефективності та якості правозастосування.

Принципи державного регулювання є результатом узагальнення притаманних для них характерних зв'язків, істотних рис та постійно відтворювальних ознак, що стають опорними в роботі уповноважених суб'єктів державного регулювання [9].

На підставі цього, принципи державного регулювання віртуальних активів визначимо як норми-ідеї, вихідні положення, що слугують основними засадами правового регулювання та за якими відбувається цілеспрямований вплив на систему взаємовідносин між всіма учасниками ринку віртуальних активів для підтримки їх рівноваги.

У статті 14 уже згаданого закону «Про віртуальні активи», закріплено загальні принципи державного регулювання обороту віртуальних активів, а саме: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Проаналізуємо їх детально.

Принцип доцільності визначено як обґрунтовану необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми.

Принцип доцільності у застосуванні та виконанні норм права є такою їх реалізацією, за якої не лише досягається мета закону, яка полягає у конкретних соціально-культурних або матеріальних результатах, але найбільш повно досягається ця мета у конкретних визначених умовах часу та місця. Тобто головною метою принципу доцільності у правозастосуванні та державному регулюванні є досягнення того соціального ефекту, заради якого було створено правову норму.

П. Рабінович вважає, що доцільним повинен визнаватися тільки той варіант застосування правової норми, який дозволяє найкращим чином досягти її мети за даних умов. Таке розуміння принципу доцільності базується на діалектиці співвідношення мети та способів її досягнення: будь-яка мета зазвичай може бути реалізована в конкретних умовах за допомогою різних засобів та дій. Усі такі дії будуть доцільними в широкому розумінні доцільності, але нерівноцінними з огляду на рівень та ступінь доцільності: деякі забезпечуватимуть досягнення мети з меншими «витратами», простіше, швидше ніж інші [10].

Варто додати, що принцип доцільності також полягає

у відповідності дій державних регуляторних органів та їх діяльності конкретним умовам місця та часу, враховуючи специфіку ситуації та характерні індивідуальні риси особи щодо якої приймається рішення. Державний регуляторний орган повинен обрати рішення, що найточніше відображає зміст та норму закону.

Принцип адекватності згідно з законом передбачає відповідність рівня та форм державного регулювання ринковим вимогам та потребам у вирішенні існуючих проблем.

Принцип адекватності застосовується не лише у вітчизняному законодавстві, також активно використовується на загальноєвропейському рівні. Зміст даного принципу в першу чергу сформувався під впливом практики правозастосування у Німеччині. Сама ж його суть та ідея, також елементи змісту були вже відомі в античності та середньовіччі [11].

Досліджуваний принцип витікає із принципу правової держави, із самої суті основних прав, що виражають загальне право на свободу громадянина по відношенню до держави. Адекватність необхідно розглядати як конституційно-правовий принцип, який потрібно приймати як відправну точку, вихідний пункт для вчинення всіх заходів та дій з боку органів державної влади.

Отже, принцип адекватності полягає в оптимальному виборі методів та способів державного регулювання віртуальних активів, які повинні відповідати потребам у вирішенні наявних проблем та в першу чергу реаліям сучасного етапу розвитку зазначеної фінансової сфери з урахуванням загальної оцінки соціального та економічного стану держави. Головними вимогами принципу адекватності до державного регулювання обороту віртуальних активів є:

- врахування можливостей, реального стану та потенціалу економіки країни;
- відповідність методів та способів державного регулювання наявним проблемам і загальному стану економіки країни та фінансовому ринку віртуальних активів;
- детальний аналіз суб'єктами державного регулювання всіх можливих альтернативних варіантів методів та дій, а також наслідків, що може спричинити їх застосування.

Принцип ефективності у законі визначено як забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

Слід зазначити, що при дослідженні принципу ефективності з теоретичної точки зору, простежується, що даний принцип досить багатограний. Він охоплює і ефективно діючий механізм державного регулювання, і належну якість нормативно-правових актів, а також досконалість правозастосовної практики. Основним критерієм ефективності регуляторного акту є дієвість його практичної реалізації державними органами, тому реальна ефективність визначається факторами, що перебувають у сфері правозастосування. Сюди необхідно віднести забезпеченість тих чи інших приписів організаційними та матеріальними ресурсами, чітку роботу державних регуляторних органів, відповідність норм суспільній думці, тощо.

Ефективність регуляторного акту визначається здатністю впливати на суспільні відносини у корисному для соціуму напрямі. Тобто ефективність зумовлюється здійсненністю, яка характеризується зрозумілістю і непротирочністю правових норм, системністю, відповідністю соціальних цілей, норм і юридичних засобів досягнення. У темпоральному сенсі ефективність державного регулювання досягається за рахунок належного знання та володіння методикою правових регуляторних процесів, що дозволяє очікувати належне правозастосування, прогнозувати його результати, попередити негативні наслідки, зменшити можливі ризики [12].

Принцип збалансованості передбачає забезпечення

у державному регулюванні балансу та рівноваги інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави.

Принцип передбачуваності визначає послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності. На цьому треба зосередити увагу, так як регуляторні акти повинні бути проголошені наперед, тобто до їх застосування та мають бути передбачуваними щодо їх наслідків: вони повинні бути сформульовані з достатньою мірою чіткості, щоб суб'єкт використання віртуальних активів мав можливість визначити та скерувати свою поведінку [13].

Принцип прозорості та врахування громадської думки відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» передбачає відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Стандарти реалізації принципу прозорості та вимоги що стосуються відкритості даних, якими володіють державні органи, комплексно висвітлено у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» від 21.02.2002 р. [14]. З аналізу Рекомендацій випливає, що максимально можливе оприлюднення документів та інформації про діяльність державних органів дозволяє кожному громадянину мати адекватне бачення та сформулювати власні критичні погляди щодо стану суспільних відносин, суспільства та особливостей функціонування державних регуляторних органів, діяльність яких опосередковано чи безпосередньо впливає на громадян [15].

Варто зазначити, позиції науковців, що стосуються принципу прозорості є схожими, так В. Мельниченко, прозорість державної політики розглядає як спроможність забезпечити досить високий рівень зрозумілості та обізнаності громадянам державно-управлінської діяльності. Н. Гудима під досліджуваним принципом розуміє обов'язок органів державної влади забезпечити та гарантувати громадянам спроможність одержувати дійсну інформацію про вплив управлінської діяльності на суспільство та змістове навантаження державного управління. Згідно з висновками І. Ібрагімової, принцип прозорості передбачає наявність повної реальної та адекватної інформації про те, що відбувається [16, с. 75].

Враховуючи положення закону, Рекомендацій та поглядів науковців принцип прозорості державного регулювання обороту віртуальних активів можна розглядати як забезпечення зрозумілості державного регулювання для усіх суб'єктів сфери віртуальних активів, за допомогою інформаційної діяльності органів державної влади. Така інформаційна діяльність сприятиме участі громадськості в обговоренні, виробленні та прийнятті державно-управлінських рішень, а також здійсненні відповідного контролю за їх реалізацією, що у свою чергу, забезпечить врахування громадської думки.

Очевидно, що фінансовий ринок віртуальних активів, зважаючи на його великий обсяг потребує надійних правил функціонування, в основі яких повинні бути проаналізовані вище принципи, як універсальні регулятори, закріплені на державному рівні. Їх законодавче впровадження у Законі України «Про віртуальні активи» є вагомим кроком у нормативному врегулюванні правового статусу та порядку обігу віртуальних активів.

Державне регулювання обороту віртуальних активів

має здійснюватися з урахуванням сучасного стану економіки, ризиків, що характерні для даного інвестиційного ринку та прийнятих векторів розвитку держави. Як в умовах економічного піднесення, так і спаду, державне

регулювання обороту віртуальних активів повинно ґрунтуватися на принципах, що забезпечать його адекватність, ефективність та прозорість, сприятимуть розвитку та захищатимуть інтереси усіх учасників ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Visa і Mastercard розроблять технологію криптовалютних транзакцій. *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/visa-i-mastercard-rozroblyat-tehnolohiyu-kryptotranzakciyu> (дата звернення: 22.02.2023).
2. Паливода Н. Капіталізація всіх криптовалют вперше перевищила \$3 трлн. *mind.ua*. URL: <https://mind.ua/news/20233009-kapitalizaciya-vsikh-kriptovalyut-vpershe-perevishchila-3-trln>. (дата звернення: 10.02.2023).
3. Обіг криптовалют в Україні становить 1 млрд грн за добу. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/765864.html>. (дата звернення: 10.02.2023).
4. Глушко Д. Україна в топ-3 світового рейтингу користування криптоактивів. *GWARA MEDIA*. URL: <https://gwaramedia.com/ukraina-v-top-3-u-sviti-z-vikoristannya-kriptoaktiviv/> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Логойда В.М. Криптовалюта як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 347.211. Ужгород, 2022. 287 с.
6. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074ІХ / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
7. Проект Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. *rada.gov.ua*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211> (дата звернення: 10.02.2023).
8. Овчаренко А. С. Віртуальні активи як об'єкти фінансового моніторингу. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 98–103.
9. Біла Д.В. Принципи державного регулювання діяльності страхових компаній *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4550> (дата звернення: 10.02.2023).
10. Перепелюк А. М. Принципи та вимоги права як основоположні засади правозастосовчої діяльності. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63921/50-Perepeljuk.pdf?sequence=1#:~:text=:text>. (дата звернення: 12.02.2023).
11. Принцип адекватності в європейському публічному праві та його розвиток в українському адміністративному праві. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/princip-adekvatnosti-v-ievropejskom/>
12. Гуйван П.Д. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/32451/4/VPSP2018-3_111-116.pdf
13. Застосування юридичної визначеності як елемента верховенства права: практичні поради судді. URL: <https://pravo.ua/zastosuvannya-iurydychnoi-vyznachivosti-ia-elementu-verkhovenstva-prava-praktychni-porady-suddi/#:~:text=%D0>
14. Про доступ до офіційних документів: Рекомендації N R (2002)2 від 21.02.2002 / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a33#Text
15. Венгер В.М. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12547/Venher_Prozorist_yak_pryntsyp.pdf
16. Андрійчук Т. Прозорість як принцип державної комунікативної політики. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 73–79.